

інтересам держави; розроблення практичних рекомендацій для судово-слідчих працівників.

СТРАТЕГІЯ ЄС В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ

*Лагойда Тетяна Володимирівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового, земельного та господарського права
Хмельницького університету управління та права*

Інтеграція України в європейський правовий простір вимагає повномасштабного реформування правової системи на основі принципів, що сформувалися на загальноєвропейському рівні. Проводячи дані реформи, необхідно враховувати міжнародні та європейські стандарти і позитивний досвід зарубіжних держав. Однією із пріоритетних сфер, нормативи якої потребують кореляції відповідно до європейських вимог є екологічна сфера. Особливе значення має уніфікація та дотримання правових приписів в сфері забезпечення екологічних прав громадян.

Повага та захист прав людини є одним із керівних напрямів діяльності й Європейського Союзу відповідно до цілей та принципів цієї організації, закріплених в установчих договорах. Будь-яка європейська країна, яка дотримується принципів свободи, демократії, поваги до прав людини та основних свобод, а також верховенства права, може звернутися до ЄС із заявою про членство, як це передбачено статтями 6 та 49 Договору про Європейський Союз³⁹³. Критерії, яким мають відповідати країни-кандидати на вступ до Європейського Союзу (Копенгагенські критерії), були схвалені на засіданні Європейської Ради у Копенгагені у червні 1993 р. Згідно з ними членство в ЄС під кутом зору політичних стандартів вимагає від країни-кандидата

---

³⁹³ Лісабонські консолідовані договори про Європейський Союз і функціонування Європейського Союзу. *Право Європейського Союзу* : підруч. / за ред. В. І. Муравйова. К., 2011. С. 527-691.

стабільності інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, повагу та належне забезпечення прав людини і захист меншин.

Зокрема, Порядок денний асоціації Україна - ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію від 23 листопада 2009 р. містить положення щодо реалізації діалогу між Україною та Європейським Союзом у сфері забезпечення поваги прав людини та основних свобод шляхом усебічного співробітництва з питань захисту прав людини і основних свобод, охоплюючи як індивідуальні випадки, так і питання, які стосуються інструментів міжнародного права та прав людини³⁹⁴. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (2014 р.) також не обминає увагою гуманітарні питання. В ст. 14 даного документу зазначено: «Співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки буде відбуватися на основі принципу поваги до прав людини та основоположних свобод.» Також заслуговує на увагу глава 13 Угоди «Торгівля та сталий розвиток», де Сторони посилаються на Порядок денний на ХХІ століття стосовно навколишнього середовища і розвитку 1992 року, Йоганнесбурзький план виконання рішень зі сталого розвитку 2002 року³⁹⁵.

В Європейському Союзі не існує цілісного механізму захисту прав людини. Національну систему захисту прав людини, яка функціонує в державах-членах, доповнює система захисту на рівні Євросоюзу. Окрім цього, захист прав і свобод людини здійснюється в межах Ради Європи, учасниками якої є всі держави - члени Євросоюзу. Формування системи правових норм на рівні Євросоюзу, що забезпечують захист прав і свобод людини, відбулося поступово, а ця система має значний потенціал для свого розвитку³⁹⁶.

---

³⁹⁴ Порядок денний асоціації Україна - ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію. *Україна - Європейський Союз* : зібрання міжнародних договорів та інших документів (1991-2009) / за заг. ред. С. О. Камишева (кер. групи) та ін. К., 2010. 608 с.

³⁹⁵ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована Законом України від 16.09.2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.

³⁹⁶ Муравйов В. Захист прав людини в Європейському Союзі / В. Муравйов, О. Святун. *Право України*. 2011. № 6. С. 85.

Країни, які бажають стати членами ЄС, повинні не лише закріпити принципи демократії та верховенства права у своїх конституціях, а й втілювати їх у повсякденне життя. Конституції країн-заявників мають гарантувати демократичні свободи, включаючи й екологічні права.

На відміну від національного законодавства, законодавство держав-членів Європейського Союзу терміну «екологічні права» не містить. Закріплене прямо чи посередньо в конституціях і законодавчих актах ряду країн основне (фундаментальне) екологічне право окремо не виділяється³⁹⁷. Так, основне екологічне право закріплено в конституціях Португальської Республіки як «право на здорове навколишнє середовище» (ст. 66); Королівства Іспанія як «право на навколишнє середовище, що сприяє розвитку особистості» (ст. 45); Королівства Бельгія як «право на здорове навколишнє середовище» (ст. 23); Фінляндської Республіки як «право на здорове навколишнє середовище» (параграф 20); Республіки Болгарія як «право на здорове і сприятливе навколишнє середовище» (ст.55); Королівства Норвегія як «право на навколишнє середовище, що зберігає здоров'я» (параграф 110 в).

Посереднє закріплення основного фундаментального права, через екологічні обов'язки держави, визнається вченими у конституціях Грецької Республіки, Італійської Республіки, Чеської Республіки, Федеративної Республіки Німеччини. Зокрема, відповідно до положень ст. 20-а Основного Закону Федеративної Республіки Німеччини держава, усвідомлюючи свою відповідальність перед майбутніми поколіннями, охороняє навколишнє середовище як основу життя на землі в рамках конституційного устрою і відповідно з законом і правом за допомогою виконавчої влади і правосуддя.

Це дає підстави зробити висновок, що визнання та закріплення на конституційному рівні в Україні та ряду держав - членів Європейського Союзу права на екологічну безпеку при відсутності законодавчого визначення його поняття та змісту, спричиняє різноманітні формулювання даного права як у

---

³⁹⁷ Третьякова А. А. Понятие экологических прав граждан по законодательству стран - членов Европейского Союза. *Экологическое право*. 2002. № 1. С. 54.

самому законодавстві, так і у правовій доктрині, і, як наслідок, відсутність єдиного понятійного апарату, що ускладнює механізм захисту даного екологічного права.

В країнах Європейського Союзу екологічні права прийнято розділяти на три категорії:

По-перше, це права з галузі публічного права: право на судовий захист від дій екологічних порушників, право оспорювати в суді дії уряду, а також процедурні права, такі як доступ до інформації і право участі в прийнятті рішень в галузі охорони навколишнього середовища (участь в оцінці впливу на навколишнє середовище тощо).

По-друге, це права з галузі приватного права: право на судовий захист при безпосередньому завданні шкоди позивачу і право застосування положень обмежувальних угод.

Третю категорію становлять права, що зазвичай включаються в перелік основних прав чи в так званій «стандарт» прав людини, такі як право на сприятливе навколишнє середовище чи право на інформацію про навколишнє середовище³⁹⁸.

Дещо інша класифікація екологічних прав громадян прийнята в українській науці. Зокрема, в еколого-правовій літературі за юридичним значенням екологічні права прийнято поділяти на: 1) конституційні; 2) інші, передбачені чинним законодавством³⁹⁹. Як відомо, для належної реалізації прав самого їх закріплення ще недостатньо, а необхідно відпрацювати і чіткий механізм їх забезпечення.

Саме таку ціль перед собою ставить і ЄС. Зокрема, у ст. 37 Хартії основних прав Європейського Союзу визначається, що високий рівень захисту навколишнього середовища і покращення його якості повинні стати складовою частиною політики Європейського Союзу і забезпечуватися згідно з принципом

---

³⁹⁸ Калиниченко П. А. Защита экологических прав в законодательстве Европейского сообщества / П. А. Калиниченко, Д. Н. Рациборинская. *Экологическое право*. 2003. № 2. С. 55.

³⁹⁹ Кобецька Н.Р. Екологічні права громадян України: автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право». К., 1998. С. 6.

стійкого розвитку⁴⁰⁰. На сучасному етапі розвитку права Європейського Союзу становлення механізму захисту екологічних прав громадян є істотним його напрямом.

Важливим публічним правом країн - членів Європейського Союзу є право на судовий захист (право на доступ до правосуддя). Згідно зі ст. 1 Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, від 25 червня 1998 року «право на доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища» є засобом забезпечення захисту «права кожної людини нинішнього і прийдешніх поколінь жити в навколишньому середовищі, сприятливому для її здоров'я та добробуту»⁴⁰¹.

В зарубіжних країнах громадянам надаються різноманітні можливості звернення до суду за захистом власних екологічних прав. Так, в країнах Європейського Союзу право на доступ до правосуддя з екологічних справ, як і раніше, регулюється національним законодавством держав - членів Союзу, які умовно можна поділити на чотири основні групи: можливість звернення до суду за захистом екологічних прав кожної особи (Голландія, Ірландія); можливість звернення до суду за захистом екологічних прав кожної зацікавленої особи (Франція, Великобританія, Іспанія, Швеція, Фінляндія); можливість звернення в суд за захистом екологічних прав тільки при порушеннях індивідуальних прав особи (Німеччина); можливість звернення до суду за захистом екологічних прав, надана відповідним асоціаціям (Італія, Греція)⁴⁰².

Судова форма є найбільш ефективною формою захисту порушеного суб'єктивного екологічного права. Судовий захист прав взагалі і екологічних

---

⁴⁰⁰ Jacobs Francis G. Accession of the European Union to the European Convention on Human Rights. - Hearing organised by the Committee on Legal Affairs and Human Rights in Paris on 11 September 2007. URL: // <http://www.statewatch.org/news/2007/sep/jacobs-eu-echr.pdf>.

⁴⁰¹ Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля від 25.06.1998 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 33. Ст. 119.

⁴⁰² Муравйов В. Захист прав людини в Європейському Союзі / В. Муравйов, О. Святун. *Право України*. 2011. № 6. С. 86.

зокрема гарантує ст. 55 Конституції, відповідно до положень якої права і свободи людини і громадянина захищаються судом, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб та ст.11 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища», згідно з положенням якої порушені права громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища мають бути поновлені, а їх захист здійснюється в судовому порядку відповідно до законодавства України.

Отже, в умовах розбудови правової держави і демократичного суспільства проблема екологічних прав людини і громадянина, які посідають особливе місце в системі конституційних прав, набуває особливого значення. Визнання та офіційне закріплення на конституційному рівні екологічних прав загалом та основного екологічного права — права на безпечне для життя і здоров'я довкілля має місце у деяких держав — членів Європейського Союзу, тоді як в цілому право Європейського Союзу, на відміну від національного законодавства, напряду не закріплює екологічних прав людини і громадянина. Як інститут екологічних прав, так і механізм їх захисту в національному і міжнародному праві на сьогодні ще не сформовані і перебувають у стадії розвитку. Для ефективної реалізації і охорони даної категорії прав необхідно їх офіційне визнання у праві Європейського Союзу, чітке закріплення та визначення єдиних загальноновизнаних дефініцій.

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПУБЛІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

*Мілієнко Олена Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, керівник апарату
Сьомого апеляційного адміністративного суду;
доцент кафедри теорії та історії держави і права та адміністративного права
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

Правова система України кардинально змінюється з метою побудови європейської, демократичної, соціальної та правової держави, фундаментом для